הכא נמי כשיש ריוח מלמעלה ודלמא אימלוכי אימליך וכתב דכתב הרי את מלמטה ומותרת מלמעלה ודלמא איתרמי ליה כולי האי לא חיישינן רב אשי אמר [א]דידיעה ביה מתחתא דמגילתא: חתמו עדים בראש הדף [וכו']: איני והא רב חתים מן הצד התם בשגגו כלפי כתב אלא הא דקתני הקיף ראשו של זה בצד ראשו של זה והעדים באמצע שניהם פסולין וליחזי הי מינייהו כלפי כתב וליתכשר התם דרמי ליה כעיברא אי הכי סיפא דקתני ראשו של זה בצד סופו של זה והעדים באמצע את שהעדים ניקרין בסופו כשר ואי דרמי כעיברא לאו בהדי האי מיקרי ולאו בהדי האי מיקרי אלא רב בדיסקי הוה חתים: גט שכתבו עברית וכו' כתב סופר ועד כשר: [א)]א"ר ירמיה [ב]חתם סופר שנינו א"ר חסדא הא מני ר' יוסי היא ההיא כתובת חתנים דאתיא לקמיה דר' אבהו דהוו ידעי ליה לטופסא ולחתימת ידא דחד סהדא סבר לאכשורה א"ל ר' ירמיה חתם סופר שנינו: כתב חניכתו וחניכתה כשר: ת"ר חניכת אבות בגיטין עד י' דורות רבי שמעון בן אלעזר אומר ג' דורות כשר מכאן ואילך פסול כמאן אזלא הא דא"ר חנינא כתב חניכת אבות בגיטין עד ג' דורות כמאן כר"ש ב"א אמר רב הונא מאי קראה [1]כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם א"ר יהושע בן לוי לא חרבה ארץ ישראל עד שעבדו בה ז' בתי דינים ע"ז ואלו הן ירבעם בן נבט ובעשא בן אחיה ואחאב בן עמרי ויהוא בן נמשי ופקח בן רמליהו ומנחם בן גדי והושע בן אלה שנאמר [2]אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעוד יומם בושה וחפרה אמר רב אמי [ב)]מאי קראה כי תוליד בנים ובני בנים א"ל רב כהנא ורב אסי לרב כתיב ביה בהושע בן אלה [3]ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל וכתיב [4]עליו עלה שלמנאסר וגו' אמר להו [ג)]אותן [ד)]פרדסיאות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע וביטלן ואעפ"כ לא עלו ישראל לרגל אמר הקב"ה אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשבי [ה)]אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב חסדא [אמר רבי ירמיה] דרש מרימר מאי דכתיב [5]וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' אלהינו וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שהגלה גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלות יכניה [6]החרש והמסגר אלף חרש שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין מסגר כיון שסוגרין שוב אינן פותחין וכמה אלף עולא אמר שהקדים שתי שנים [ו]לונושנתם:

אמר

כשיש ריוח מלמעלה. דודאי לא נכתב בו יותר: **ודלמא אימלוכי אימליך.** מתחילה שלא לגרשה והדר אימליך לאחר זמן לחזור ולגומרו ונמלא הראשון בטל. א"נ ה"ל נכתב ביום ונחתם לאחר זמן דהואיל ויש ריוח מלמטה נראין כן הדברים: **הרי את מלמטה ומותרת מלמעלה.** דבתוך כדי גמר דבור ליכא למימר דמימליך אלא גומר עד לכל אדם ונמלך: **ודלמא הכי איתרמי.** שבתוך כדי גמר דבור חזר בו: **רב אשי אמר.** כולהו קושייתא בהכי מיתרצן כגון דידיעה ביה מתחתא דמגילתא שניכר ביה מתיחת הקלף סביב סביב כל הגט שלא היה בו קלף אלא זה לא למעלה ולא למטה שניכר סביבות הקלף שחור ועב שלא נגע שם תער הגלבים שדרך עושי קלפים שקושרים אבנים סביב למתוח הקלף ומתחילין לתקנו בסמון וכשאין ריוח מלמטה עסקינן דליכא למיפרך אימלוכי אימליך: **בשגגו.** של חתימה כלפי כתב הגט דהאי ודאי על גט זה חתם ומתני' בשרגלי החתימה כלפי כתב הגט דליכא למימר שמא למעלה מאותה חתימה היה כתוב שטר ועליו חתמו העדים: **ליחזי הי מינייהו.** גגו כלפי כתב וליתכשר דודאי עליו חתמו דקס"ד שהעדים חותמין ברוחב הקלף כסדר כתב הגיטין: **דרמו להו כי עיברא.** העדים מוטלין בין שני הגיטין כבריח לאשי שיטות של חתימה מחברין הגיטין כבריח הדלת שנמשכת באויר הפתח כך הן נמשכין בין אויר שני הגיטין: **אלא רב.** כי חתים מן הצד לא בגיטין ולא בשטרות אלא בדיסקי כשהיה מזמין אנשים לדין לפניו והסופר כותב להם איגרת הזמנה בשמו והוא חותם פעמים מן הצד ואין הקפדה בכך: **חתם סופר.** עם עד אחד: **שנינו.** במשנתנו דכשר דהוה להו ב' עדים. ואשמועי' מתני' דלא חיישינן למימר הבעל לא צוה שיחתום הסופר אלא אמר לשנים אמרו לסופר פלוני ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתומו וחשו הנך שלוחין לכיסופא דספרא ואחתמוהו להא לא חיישינן כדאוקימנן בפרק מי שאחזו (לעיל עב.): **הא מני ר' יוסי היא.** דאמר מילי לא מימסרן לשליח[ו)]: **דהוו ידעי לטופסא.** דשטרא שהיו מכירין כתיבת הסופר וחתימת עד אחד ולא היו מכירין חתימת השני: **עד י' דורות.** הויא חניכה שאם כתבה בגט לא מפסלא למיהוי כשינה שמו ושמה: **בנים.** היינו דור ב': **ובני בנים.** היינו דור ג' ומכאן ואילך קרי ליה ונושנתם: **ז' בתי דינין.** ז' משפחות של מלכים ממלכי ישראל. והנך דמלכי יהודה לא חשיב שהיו בימיהם של אלו והוי כב"ד אחד [ז)]המלך ובנו ובן בנו וכל מלכים שקמו מזרעו אחריו קרי חד בית דין. שלום בן יבש וזכריה לא קחשיב לפי שלא מלכו שנה שלמה וכן זמרי אבל עמרי אביו של אחאב על שם בית דינו של אחאב נקרא ומפני שאחאב הרשיע לעשות יותר נקרא הקלקול על שמו. בימי הושע בן אלה גלו עשרת השבטים ומההיא שעתא קרי לה חורבן דהיינו אומללה יולדת השבעה שילדה שבע משפחות לע"ז: **עליו עלה.** מפני שלא הרשיע כשאר המלכים בא הפורענות בימיו בתמיה: **פרדסיאות.** שומרים: **אותן שנים שלא עלו.** הואיל שאין מוחה בידם והן לא עלו יגלו וילכו בשבי: **וישקוד.** וימהר כמו כי שוקד אני על דברי מתרגמינן מוחי אנא (ירמיה א): **גלות צדקיהו.** חרבות ירושלים שגלו כולם: **גלות יכניה.** הוא יהויכין קדמה לגלות צדקיהו אחת עשרה שנה וזו היא צדקה שמיהר והחריב ביתו כדי להגלות דורו של צדקיה לבבל בעוד שחכמי גלות יכניה קיימין שילמדו תורה לאלו הגולים אחריהם לפי שרוב חכמי התורה גלו עם יכניה דכתיב בהו החרש והמסגר אלף: **כיון שסוגרין.** הלכה שהם סגורים בה שאינם יודעים להשיב לשואליהם שוב אין לה פותחין אחרים: **עולא אמר.** היינו צדקה שמיהר להביא הרעה לסוף ח' מאות וחמשים דהיינו ב' שנים קודם ונושנתם דהוא בגימטריא ח' מאות וחמשים ושתים ואם שהו עד ונושנתם היה מתקיים בהן כי אבד תאבדון[ח)]:

ש"מ

הכא נמי כשיש ריוח מלמעלה. מיכן יש להכשיר גיטין ושטרות שאין בהן ריוח כלל לא למעלה ולא למטה וכן משמע כולה שמעתין דריש גט פשוט (ב"ב דף קסג.) ואמר ה"ר אלמנן דאפ"ה לא חיישינן שמא יחתוך בעל השטר מן הגיטין של מעלה לפי שהזמן וכל זכות בעל השטר הוא למעלה ולא יחתוך זכותו: **ודלמא** אימלוכי אימליך. פי' בקונטרס שביטלו ושוב אינו יכול לחזור לגרש בו ואין נראה [*] דלר"נ דאמר חוזר ומגרש בו מאי איכא למימר ומיהו אמר ה"ר עזרא הגביה דלעיל שנגמר הגט אינו יכול לבטלו אבל כשלא נכתב כולו מודה ר"נ דאינו חוזר ומגרש בו ועוד פי' דה"ל כמו נכתב ביום ונחתם בלילה ואין נראה כי העדים ודאי יזהרו שלא יחתמו על שטר מוקדם ואור"י דנראה לפרש ודלמא אימלוכי כו' דשמא התחיל לכתוב הגט לשם איש אחר ונמלך וסיימו לשם זה וכגון ששמותיהן שוין וכר' אלעזר דלא בעי מוכיח מתוכו א"נ אפי' כר"מ ואימליך קודם שם האיש והאשה: **כולי** האי לא חיישי'. היינו דוקא לאמליך בין הרי את למותרת לא חיישי' אבל מ"מ בעינן שיהא ריוח למעלה ולמטה דאי לאו הכי חיישינן דלמא גייז ליה ואיתרמי דהוי הרי את מלמטה ומותרת למעלה: **אמר** רבי ירמיה חתם סופר שנינו. משמע דהלכה כר' ירמיה מדמייתי מרבי ירמיה אהא עובדא משמע דהכי קי"ל חתם סופר ועד כשר בשאר שטרות וכתב סופר ועד פסול אפילו בסופר מובהק ודלא כשמואל דהכשיר כתב סופר מובהק ועד ולכתחילה אפילו בגיטין ומ"מ אין להכשיר חתם סופר ועד בגיטין מכח רבי ירמיה דהא לכל אמוראי בסוף פ' התקבל (לעיל סו:) דמכשרי באומר אמרו יש לפסול חתם סופר ועד משום דנפיק מיניה חורבה כדאמר התם: [ט)]**וכך** היו נקיי הדעת שבירושלים כותבין. שלא היו כותבין אלא איש פלוני בן פלוני ור"ח וכן ר"ת גרסי חניכתו וחניכתה כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלים כותבין פירוש שלא היו כותבין אלא חניכתם וחניכת אבות דבגמרא לא איירי בחניכת האיש כדהכא אלא חניכה שהמשפחה נקראת על שמה: [**מאי** קראה. כי תוליד חד דור בנים תרי דור ובני תרי דור בנים תרי דור הרי ז']. גליון תוס':

שמע

מסורת הש"ס

א) [לעיל סו: עא:], ב) [ע' רש"י ומ"א ודע שבלקוט דאותי בנים תרין ובני בנים תרין ונושנתם והשחתם ועשיתם הרי כאן שבעה], ג) [תענית ל: ב"ב קכא:], ד) [ע' הערוך פרוזדאות וע' תענית כח. והוסיף פרוזדאות כו'], ה) סנהדרין לח., ו) [לעיל סו:], ז) [וכן המלך. רש"ל], ח) [דברים ד], ט) [שייך למשנה דלעיל פו:],

◆

תורה אור השלם

1. כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: דברים ד כה
2. אֻמְלְלָה יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה נָפְחָה נַפְשָׁהּ בָּא שִׁמְשָׁהּ בְּעֹד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחָפֵרָה וּשְׁאֵרִיתָם לַחֶרֶב אֶתֵּן לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם נְאֻם יְיָ: ירמיהו טו ט
3. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ רַק לֹא כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו: מלכים ב יז ב
4. עָלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיְהִי לוֹ הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה: מלכים ב יז ג
5. וַיִּשְׁקֹד יְיָ עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקֹלוֹ: דניאל ט יד
6. וְאֵת כָּל אַנְשֵׁי הַחַיִל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֹשֵׂי מִלְחָמָה וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ בָּבֶל גּוֹלָה בָּבֶלָה: מלכים ב כד טז

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ודלמא כו' דלר"נ דאמר חוזר. לעיל דף לג ע"ב:

◆

מוסף רש"י

חתם סופר שנינו. האי כתב סופר דקתני, חתם הוא, שלא חתם הסופר כעד ועוד אחר עמו כשר (לעיל סו:) לא חתימת דמתכשר גט בחתימת עד אחד וכתב יד סופר שני, אלא הכי קאמר חתם הסופר כעד ועוד שני עמו כשר (לעיל עא:). בא הושע וביטלן. לפי שגלו עגלי [illegible] גליות, בגלות ראשונה ויך את עיון ואת דן וגו' (מ"א טו כ) הגלה עגל שבדן, ובשניה כשגלו ראובן וגד וחצי שבט מנשה גלו, לקיים מה שנאמר (הושע י) גם אותו לאשור יובל, ולפי שלא היו פרדסיאות שמנעו מלעלות לרגל, לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו, שעד עתה [illegible] (שם) [illegible] ישראל עתה [illegible] (רש"י ח"ב יז ב). הושע בן אלה רשע היה דכתיב ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל, והיינו דקאמר רק, [illegible] ואמר [illegible] (תענית לא.) [illegible] ישראל אשר היו לפניו (רשב"ם ב"ב קכ:). שהגלה גלות צדקיהו. שהקדים ומיהר גלות צדקיהו שהיא כאחרונה בעוד שגלות יכניה קיימת, שעדיין לא מתו חכמים שגלו לבבל עם יכניה, שהיו חכמים בתורה ולמדוה לבני גולה האחרונה (סנהדרין לח.). שבשעה שפותחין. בתורה, נעשו הכל כחרשין. קרי ביה החרש (שם). כיון שסוגרין. דבר הלכה הנעלמת מהן, אין לה פותחין אחרים (שם). המשך מוסף רש"י נמצא בסוף המסכת

עין משפט נר מצוה

עג א מיי' פ"ד מהל' גירושין הל' כד סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' קל סעיף ז:

עד ב מיי' פ"ט שם הל' ח סמג שם טוש"ע שם סעיף יח:

◆

תוספות רי"ד

אבל גט פשוט צריך שיהו עדיו מתוכו: הקיף ראשו של זה בצד ראשו של זה שסמך שני ראשי הגט זה אצל זה שהתחיל לכתוב גט א' מאמצע המגילה ועד סופה ועוד כתב גט אחר באמצע המגילה ועד סופה השני והעדים חתמו בין שני הראשים שניהם פסולין שאין החתימה עולה לאחד מהם. ראשו של זה בצד סופו של זה והעדים מלמטה את שהעדים נקראין בסופו דהיינו התחתון כשר אבל העליון פסול ולא תימא עדים אתרוייהו מסהדי: כתב הסופר ועד כשר. א"ר ירמיה חתם סופר שנינו. פי' חתם סופר עם עד אחר שנינו דכשר. ואשמעינן מתני' דלא חיישינן שמא הבעל לא צוה שיחתום הסופר אלא אמר לשנים אמרו לסופר פלוני ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתומו וחשו הנך שלוחין לכיסופא דספרא וחתמוהו להא לא חיישינן כדאוקימנא בפ' מי שאחזו דהא מני ר' יוסי היא דאמר מילי לא מימסרן לשליח והבעל בעצמו צריך לומר לסופר לכתוב ולעדים לחתום ולא שישלח להם ע"י שליח הלכך ליכא למיחש להכי: ההוא כתובת חתנים דאתאי לקמיה דר' אבהו דהוה ידע ליה לטופסא דשטרא ולחתימת ידא דחד שהדא. פי' היתה האשה צריכה לקיים חתימות הכתובה והיו מכירים העדים כתיבת טופס השטר שהוא של סופר פלוני וגם חתימת עד אחר. סבר לאכשורה כדתנן כתב הסופר ועד כשר. אלמא כתיבת הסופר כחתימת עד אחד דמיא. א"ל ר' ירמיה חתם סופר שנינו אבל כתיבת השטר לא מהניא מידי. איש פלוני עד כשר. אע"פ שלא כתב פלוני בן פלוני או אם כתב בן איש פלוני עד כשר אע"פ שלא הזכיר שמו או שכתב פלוני בן פלוני ולא כתב עד כשר וכן היו נקיי הדעת שבירושלם כותבין בלשון קצרה ולא היו כותבין עד: כתב חניכתו וחניכתה כשר פי' כגון שכתב אנא ראובן בר פלוני פטרית יתיכי רחל בת פלונית ואותו פלוני אינו לא אביו ולא אביה אלא אחד גדול ממשפחתו שהיו מתיחסין עליו כגון אברהם בן עזרא משה בן עזרא שלא היה שם אביהם עזרא אלא כך היו מתיחסין כולן על שם עזרא גם זה כתב בן פלוני ואותו פלוני לא היה אביו אלא זקן זקנו או יותר רחוק ונתייחס עליו כשר הוא והאי בן לאו דוקא. ולא אמרי' כיון שלא היה שם אביו כך ולא שם אביה כך הוה ליה שינה שמו ושמה והגט פסול. אלא אמרינן דרך בני אדם להתייחס על שם גדול משפחתם ואע"פ שאינו אביו מתייחס על שמו. ת"ר חניכת אבות בגיטין עד עשרה דורות ר' שמעון בן אלעזר אומר עד שלשה דורות כשר מכאן ואילך פסול. פי' ת"ק סבר אע"פ שאותו הגדול שנתייחס עליו הוא רחוק ממנו עשרה דורות כשר הוא ור' שמעון בן אלעזר סבר עד שלשה דורות כשר מכאן ואילך הוה ליה שינה שמו ושמה ופסול. כמאן אזלא הא דא"ר חנינא חניכת אבות בגיטין עד שלשה דורות כמאן כר' שמעון בן אלעזר: אמר רב הונא מאי קראה כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ פי' אלמא עד שלשה דורות מתיישנים ומשתכחים הראשונים: